

УДК 343.1

Г. А. Назаренко
*здобувач кафедри цивільного, господарського,
адміністративного права та правоохоронної діяльності
Інституту права та суспільних відносин Університету «Україна»*

СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЕМ У СКЛАДІ ГРУПИ ОСІБ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ЗБРОЄЮ ТА БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Постановка проблеми. Спосіб вчинення злочину є центральним елементом криміналістичної характеристики будь-якого правопорушення. Це зумовлюється тісним взаємозв'язком інших елементів безпосередньо з ним. Адже особа злочинця вибирає спосіб вчинення злочину в залежності від своїх можливостей чи характеристик, даний елемент визначає відповідну слідову картину, що залишається на місці події, також його застосування зумовлюється конкретною обстановкою. Криміналістична характеристика незаконного заволодіння зброєю та бойовими припасами, вчиненого військовослужбовцем у складі групи осіб, в даному аспекті також характеризується обов'язковим аналізом способу вчинення злочину. Тому актуальність дослідження зазначеного питання в розрізі цієї тематики не викликає сумнівів.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Дослідженням криміналістичного та кримінально-процесуального забезпечення розслідування кримінальних правопорушень займалися такі вчені як Л.І. Аркуша, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, І.О. Возгрін, А.Ф. Волобуєв, І.Ф. Герасимов, А.В. Іщенко, О.Н. Колесніченко, В.О. Коновалова, В.В. Лисенко, В.К. Лисиченко, Д.Й. Никифорчук, М.В. Салтевський, К.О. Чаплинський, Ю.М. Черноус, В.Ю. Шепітько, М.П. Яблоков та інших. Та в їх роботах не розглядалися питання криміналістичного аналізу способів вчинення військовослужбовцем у складі групи осіб незаконного заволодіння зброєю та бойовими припасами. Наше дослідження, в свою чергу, полягає у комплексному розгляді цього питання через аналіз позицій різних науковців, а також емпіричного матеріалу.

Метою даної статті є криміналістичний аналіз способів вчинення військовослужбовцем у складі групи осіб незаконного заволодіння зброєю та бойовими припасами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спосіб вчинення злочину, як відмічає В. Н. Кудрявцев, це відповідний порядок, послідовність рухів і прийомів, застосовуваних особою, які утворюють дії по підготовці до злочину (підшукування, пристосування засобів, знарядь, створення умов тощо), його вчиненню (дії, безпосередньо пов'язані із зазіханням на об'єкт), а також ті дії по прихо-

вуванню, що відбуваються до моменту закінчення злочину [7, с. 60-69]. В свою чергу, М.П. Яблоков акцентує увагу на тому, що залежно від специфічності винної поведінки, особливостей ситуацій, що виникають до та після вчинення злочину, та інших обставин структура способу вчинення злочину може бути тричленною (яка включає поведінку суб'єкта до, під час та після вчинення злочину), двочленною (у різних комбінаціях) та одночленною (характеризувати поведінку суб'єкта лише під час самого злочинного діяння) [6, с. 50].

В розрізі останніх визначень, доречно привести позицію С.М. Зав'ялова, який наголошує на тому спосіб вчинення злочину як тріаду способів готування, вчинення та приховання злочину. На думку автора, ними виступає різновид діяльності людини, якій притаманні соціально-психологічні якості, орієнтувальні, сенсомоторні особливості суб'єкта [4, с. 5].

Говорячи про способи вчинення військовослужбовцем у складі групи осіб незаконного заволодіння зброєю та бойовими припасами, розглянемо окремі думки науковців з цього приводу. Окремі автори наголошують на тому, що залежно від кількості елементів, що складають обіг конкретного зразка, виділяється три види обороту зброї: 1) повне (велике) коло обороту зброї розпочинається з її виготовлення (початкова точка обороту) і закінчується її знищенням (кінцева точка обороту). Виготовлення і знищення являються унікальними елементами обороту – це разові дії, що не повторюються в «житті» конкретного зразка зброї. У великому колі зброя може обертатися десятки, сотні і навіть тисячі років. Велике коло закінчується знищенням зброї, тому подальший її рух є неможливим; 2) мале коло обороту зброї включає в себе лише деякі елементи, які не є ні разовими, ні унікальними. Ці елементи можуть повторюватися багаторазово: збут, придбання, зберігання, носіння, перевезення, ремонт, застосування. Оскільки елемент знищення в малому колі відсутній, зброя може обертатися по ньому неодноразово; 3) коло користування зброєю – це елементи, що найчастіше зустрічаються і витікають з фактичного володіння зброєю: зберігання, носіння, перевезення, ремонт і застосування зброї [10, с. 55-56].

Аналіз судово-слідчої практики надав змогу дійти висновку, що при вчиненні військовослужбовцем у складі групи осіб незаконного заволодіння зброєю та бойовими припасами має місце повноструктурний склад способу його учинення, адже у переважній більшості випадків (96 %) було здійснено підготовчі заходи та приховування слідів злочину.

Підготовчі дії виражаються в основному: у підшукуванні скупників, виборі місця і часу вчинення злочину або збуту предметів злочинного посягання; визначенні об'єкта нападу; у виборі маршруту руху до об'єкта та місця вчинення злочину з використанням вогнепальної зброї; в підготовці контейнера для носіння предметів злочинного посягання; у виборі засобів маскування та приховування (знищення) слідів злочину; у забезпеченні алібі (завчасна підготовка відповідної заяви про випадкове виявлення вогнепальної зброї і при затриманні – заяви про те, що злочинець нібито направляється її здати до правоохоронних органів, свідченням чого виступають завчасно попереджені особи) [9, с. 68];

Аналіз судово-слідчої практики дозволив виокремити підготовчі заходи до учинення військовослужбовцем у складі групи осіб незаконного заволодіння зброєю та бойовими припасами, зокрема:

- вибір (пошук) об'єкта злочинного посягання;
- збирання інформації щодо об'єкта злочинного посягання;
- складання плану злочину;
- підбір співучасників злочину та розподіл між ними ролей;
- підготовка знарядь й засобів учинення злочину;
- вибір місця для переховування зброї, бойових припасів та вибухових речовин.

Безпосередній спосіб вчинення злочину це не просто сукупність певних актів поведінки, а їх визначена цілісна структура поведінки. І.Ш. Жорданія акцентує увагу на тому, що дана категорія утворюється із взаємопов'язаних елементів, актів поведінки, спрямованих на підготовку, вчинення і приховування злочину. Ці акти поведінки – дії, операції, прийоми – сполучаються за певною ієрархією і субординацією як частини цілеспрямованої вольової діяльності [3, с. 73]. Тому зрозуміло, що розгляд наступної складової способу вчинення злочину (безпосереднього вчинення) має дуже важливе значення.

Мотивами розкрадань предметів озброєння, скоєних військовослужбовцями, виступають: корисливі спонукання; спонукання мати предмети розкрадання в особистому користуванні; цікавість або самовираження; спонукання помсти на ґрунті негативних міжособистісних відносин. Найбільш поширена корислива мотивація припускає кінце-

ву мету заволодіння предметами озброєння та їх подальшу реалізацію [11, с. 14].

Загалом, як відмічає М.І. Карпенко, з об'єктивної сторони злочин, передбачений ст. 410 КК, може бути вчинено у таких формах:

– за ч. 1 – шляхом викрадення, привласнення, вимагання військового майна, заволодіння ним шляхом шахрайства;

– за ч. 2 – викрадення, привласнення, вимагання військового майна або заволодіння ним шляхом шахрайства військовою службовою особою зі зловживанням службовим становищем або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або такі, що заподіяли істотної шкоди;

– за ч. 3 – дії, передбачені частинами першою або другою ст. 410, якщо вони вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці, розбій з метою заволодіння зброєю, бойовими припасами, вибуховими чи іншими бойовими речовинами, засобами пересування, військовою та спеціальною технікою, а також вимагання цих предметів, поєднане з насильством, небезпечним для життя і здоров'я потерпілого [5, с. 106].

Відповідно до роз'яснень зазначеної постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 4, відповідальність за викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв або заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовою особою своїм службовим становищем настає незалежно від місця вилучення цих предметів. Під викраденням вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв слід розуміти протиправне таємне чи відкрите, зокрема й із застосуванням насильства, яке не є небезпечним для життя або здоров'я, чи з погрозою застосування такого насильства, їх вилучення у юридичних або фізичних осіб незалежно від того, законно чи незаконно ті ними заволоділи. Привласнення вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв має місце при їх утриманні, неповерненні власнику особою, якій вони були довірені для зберігання, перевезення, пересилання, надані у зв'язку з виконанням службових обов'язків тощо або в якій опинились випадково чи якою були вилучені в іншій особі, яка володіла ними незаконно. Вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв полягає в пред'явленні особі, яка законно чи незаконно ними володіє або у віданні чи під охороною якої вони перебувають, вимоги про їх передачу [8, с. 205].

Аналіз судово-слідчої практики дозволив дійти висновку, що способами вчинення військовослужбовцем у складі групи осіб незаконного заволодіння зброєю та бойовими припасами, будуть: а) викрадення; б) привласнення; в) вимагання;

г) заволодіння шляхом шахрайства. На відміну від підготовчих заходів спосіб безпосереднього вчинення визначається конкретно в кожній ситуації.

Стосовного останнього елементу необхідно зазначити, що, наприклад, В.М. Даньшин в своєму дослідженні доводив, що до приховування злочину слід відносити лише ті дії, які вчиняються злочинцем умисно з метою його приховування. Необережні дії також можуть привести до фактичного знищення слідів злочину, однак їх не варто поєднувати з умисними діями злочинця по приховуванню злочину [2, с. 6]. А вже О. В. Баланюк підготовчі ж дії з приховування суспільно-небезпечних діянь класифікував на наступні групи:

- підготовчі дії щодо приховування особистої участі (розроблення плану зі створення неправдивого алібі, що включає в себе комплекс дій, спрямованих на створення в певних осіб неправдивого уявлення про істинне місце перебування злочинця в конкретний час, попередню домовленість із неправдивими свідками та інше; підбір, придбання засобів, призначених для знищення слідів злочинця, а також підбір засобів, призначених для утруднення використання службово-пошукового собаки та інше);

- підготовчі дії з приховування злочину в цілому і маскуванню окремих його обставин (виготовлення чи складання підроблених документів з метою приховування злочинних фінансово-господарських операцій чи справжніх обставин події; планування і підбір засобів та створення умов для вчинення інсценування події та інше);

- підготовчі дії зі створення умов для ухилення від відповідальності і продовження злочинної діяльності (вчинення дій, спрямованих на створення уявлення про винність у злочині інших осіб, або «об'єктивних» обставин, що призвели до злочинних наслідків; вербування і установка корумпованих зв'язків із відповідними посадовими особами органів влади і управління та інше) [1, с. 195-196].

Аналіз судово-слідчої практики дозволив дійти висновку, що серед способів приховування вчинення військовослужбовцем у складі групи осіб незаконного заволодіння зброєю та бойовими припасами, в більшості випадків використовуються такі заходи:

- зникнення з місця події;
- давання неправдивих свідчень у разі виявлення факту незаконного заволодіння зброєю;
- знищення слідів і знарядь злочинного діяння;
- відмова від дачі показань;
- висунення неправдивого алібі.

Висновок. Констатуючи вищезазначене, слід акцентувати увагу на тому, що спосіб вчинення злочину є центральним елементом криміналіс-

тичної характеристики незаконного заволодіння зброєю та бойовими припасами, вчиненого військовослужбовцем у складі групи осіб. Аналіз судово-слідчої практики дозволив дійти висновку, що способами вчинення військовослужбовцем у складі групи осіб незаконного заволодіння зброєю та бойовими припасами, будуть: а) викрадення; б) привласнення; в) вимагання; г) заволодіння шляхом шахрайства. На відміну від підготовчих заходів спосіб безпосереднього вчинення визначається конкретно в кожній ситуації. Також були виокремлено заходи підготовки та приховування кримінального правопорушення.

Література

1. Баланюк О. В. Підготовка до злочину: поняття та криміналістична класифікація / 193 Актуальні проблеми держави і права. 2006. С. 192-196.
2. Даньшин М. В. Класифікація способів приховування злочинів у криміналістиці: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза / М. В. Даньшин. – Х., 2000. – 20 с.
3. Жордания И. Ш. Психолого-правовая структура способа совершения преступления / И. Ш. Жордания. – Тбилиси: Изд-во «Сабчота Сакартвело», 1977. – 233 с.
4. Зав'ялов С.М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец.: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза / С.М. Зав'ялов. – С. 5.
5. Карпенко М. І. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) : наук.-метод. посіб. / М. І. Карпенко ; за заг. ред. В. К. Матвійчука. – Х. : Право, 2016. – 316 с.
6. Криміналістика: учебник для ВУЗов / отв. ред. проф. Н.П. Яблоков. М.: Изд-во БЕК, 1997. 704 с.
7. Кудрявцев В.Н. Способ совершения преступления и его уголовно-правовое значение // Сов. государство и право. – 1957. – № 8. – С. 60-69.
8. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 3 // Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / упоряд. В.В. Рожнова, А.С. Сизоненко, Л.Д. Удалова. К. : ПАЛИВОДА А.В., 2010. 456 с.
9. Рагулин И. Ю. Организационные аспекты методики расследования незаконного оборота оружия и боеприпасов : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.12 / Рагулин Игорь Юрьевич. – Краснодар, 2016. – 269 с.
10. Солоницкая Э. В. Криминологическая характеристика незаконного оборота оружия и меры борьбы с ним: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Ростов-на-Дону: Ростовский юрид. ин-т, 2004. 185 с.
11. Талалаев В. А. Криміналістичне забезпечення розслідування хищений огнестрельного оружия, боеприпасов или взрывчатых веществ, совершенных военнослужащими : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика; оперативно-розыскная деятельность» / В. А. Талалаев. – Минск, 2012. – 26 с.

Анотація

Назаренко Г. А. Способи вчинення військовослужбовцем у складі групи осіб незаконного заволодіння зброєю та бойовими припасами як елемент криміналістичної характеристики. – Стаття.

Наукова стаття присвячена висвітленню деяких аспектів розслідування незаконного заволодіння зброєю та бойовими припасами, вчиненого військовослужбовцем у складі групи осіб. Розглядається спосіб вчинення злочину як обов'язковий елемент криміналістичної характеристики цього правопорушення.

Ключові слова: група осіб, військовослужбовець, слідчі (розшукові) дії, криміналістична характеристика, спосіб вчинення злочину.

Аннотация

Назаренко Г. А. Способы совершения военнослужащим в составе группы лиц незаконного завладения оружием и боевыми припасами как элемент криминалистической характеристики. – Статья.

Научная статья посвящена исследованию некоторых аспектов расследования незаконного завладения

оружием и боевыми припасами, совершенного военнослужащим в составе группы лиц. Рассматривается способ совершения преступления как обязательный элемент криминалистической характеристики этого правонарушения.

Ключевые слова: группа лиц, военнослужащий, следственные (розыскные) действия, криминалистическая характеристика, способ совершения преступления.

Summary

Nazarenko H. A. Ways of committing a serviceman as part of a group of persons illegally seizing weapons and combat gear as an element of forensic characterization. – Article.

The scientific article is devoted to the coverage of some aspects of the investigation into the illegal seizure of weapons and military supplies made by a serviceman in a group of individuals. The method of committing a crime as an obligatory element of forensic characteristics of this offense is considered.

Key words: group of persons, soldier, investigating (wanted) actions, criminalistic characteristics, method of committing a crime.